

ԱՐԱՐՆՏ

Կ. ՏԵՒԻ. ՀԱՅՐԱՐ 7 1850 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 21.

Ազիտարհագրական

Հայաստանի քարտեզանոց ժամանակը՝ երբ որ Հայոց ազգը սեպհա-
կան աշխարհէն ջրուել էին բռնակողաց աշխարհի վրայ, շատ Հայք
գնացել են Վերապոլսոյն կողմը, և այն անկ տները վաճառածուածելն,
տները թաղաւ որական ծառայութեամբ, և տները ևս արհեստի կամ
ուսմանոց հետեւելով երեւին են եղած:

Պատմութեան մէջ շատ օրինակներ կան. քաղց դոցոս մէջ աւելի
հետաքրքրութեան արժանաւոր այն է, որ տները՝ թէպէտ և ուեղի ա-
ւելով չէին, բայց իւրեանց աչքով տեսած բաներն գրել են:

Միշտ գրածները արժանի են լաւ միտհատութեան, ո՛չ միայն ի-
րանց հիւժոց մասին, այլ և ինքուի մասին, որ նրանով ցոյցովում
է՝ թէ 150, 200 տարի առաջ Հայոց աշխարհագրութեան ինչպէս
էր՝ կամ թէ այն գրողներու ճշտակն ինչպէս էր. ո՛ր բանն էր նո-
յա առաւել յանկալի, զարմանալի, կամ պէլլա ժամանակն որչափ
նշուածին էին որհաւմ:

Եւ հետեւեալ ստորագրութեանն զոյց է տալիս մերողութեան մէկ քա-
նի հանդամանքն: Աւելովիսս գրեթէ տասներորդի ժամանակը Պը-
րսիոյն ողորմաւորութեան ժամանակն էր. այն օրերումը ուսնալ միւր
գիկ, երեւի արհեստաւորը, մեծահամբաւ գրաստիւր, շատ լաւ
մտան Պրանայի մէջ: Եւ մեծ թաղաւորը՝ որ մեծ մեծ պատե-
րաշնորով պատգամ ժամանակը՝ իւր պարտական ճիւղութեանն պոյ-
ժաւանդութիւն, և կամ նաեւ բոլոր Վերապոլսոյն թաղաւորաց արքաւ:

Նկատելի աւելի աւելել, Սիբույ, համ Սիբույի քաղաքը նորոգել
մեծացոյց իւրեան համար զեղարկացու թեան տեղ. ինչպէս որ Սիւ
զիսկույ թաղաւորք ունէին Սիւ-զու, Պուսույ թաղաւորութիւնը
ունէր Սիւ-զուի (անյանքու) Պուսույ կայսերութիւնը ունէրու. Յի-
բույնի «իւ», (Hapetoe: ceau.) որ կնշանակէ Գիւարկունի. ինչպէս որ
մեկ ժամանակ Հայոց թաղաւորույ համար էր Գիւարկունիի Գիւար-
կույ ծովի մօտ. Ըստ պարսկաւոր Հայոցի ճանապարհորդը Սիւ-զու
ը բխրաւոր ճիւղութեանց մէջ. միայն այն բաները համարել է տը-
ժանի- յիւստանութեան, որն որ իւրեան քանց յարմար է գտել:

Այստեղովն էր Սիւ-զուի յորեքստաններորդն. բայց թէ այս
տորաւորութիւնն թիւ մօտ է արեւ, ո՞րն համար, յայտնի չէ:

Եւ չհամեցաւ սցոյթի աշխատութիւնը յաւելեան տու: Գուրի-
թէ- շատ մարդիկ ունին սղ սցոյթի դռնութիւններ. այս հրատարա-
կու մը պատճառ կլինի որ այն դռնութիւններն եւս 'ի յոյս լծայկին
Ան որ Հայոցի մարդու աշխատութիւն է, ինչ ցանկայիք չթողու
անդրա թաղաւորութեան մէջ. թէ եւ տրա մեղ հասարակեղն Սիւ-զու
Սիւ-զուի մօտեց խոտանում է սլիւս նիւթեր, որոց այս որպէս թէ
յուսածարան է:

Չիւր Սիւ-զու

Հրատարակել Զարաւ Օրմիւ

Զգուելի Հայր

Չիւրս անցած ձեռագիր գրքերու մէջ գտայ մեկ Հայ ճանա-
պարհորդի աշխատութիւն, որ 1683 թն, Հայոց «Ճիւ. ին, զեւցել
է Զրաւայի երկիր, եւ այնտեղի թաղաւորի զիւարկունիին Սիւ-զու
քաղաքը տորաւորել է. Ըստ աշխարհատես մարդը եղել է Բաղի-
շեյի Մահմադի Եւսմուրտու. Երաւ արած տորաւորութիւնը յաւ-
տա. բաւ. օրինակելի, եւ Չիւր Սիւ-զուի կարաւոր, զի եթէ կը
բարեհամբը, կարող էր հրատարակել Չիւր Օրմուրի միջոցաւ, որով
հետեւ զինի սցոյթի մնաւորանելի. եւ հրատարակել թղթոյ հարկու-
որ նիւթը եւս Հիւստիւ. 15. 1850.

Գրեալ Ե. Զ. Մ. Սիւ-զուի:

Դ. Թուին Հարց ԲՃԲ, փետրվար ամսոյ ք աւարն եւ Տաղիշն չի
 Մահտիսի Եւսմուրտուս գնալի Դ Թաղաւորանիս քաղաքի Ա եր
 սայիս (Պատկու Ժող Թաղաւոր Գեղապետար Լեւոն զճնտարն է.) ան
 սոյ զԹու Թուհի Եւսմանիս Ա արդապիւն, Սիւնանի Օւրարիս
 Ա արդապիւն, Հալապի Ղ աւարտի սրբի Եւսմիս, Եւսմանի
 Եւսմանի որդի Դրեւորն, Դ աւանի Սուրան, Սիւնի Ա ար
 դապիւն զքիւր սրբի Սարգիսն. Եւսման Եւսմանիս Եւսմանիս,
 զԼեւոն, զԵւսման, և զԵւսման, զԵւսման Հարան, և զԵւսման Տեւոյ զԵ
 րանիս և զԵւսման ամենայն ամենայնիս սեպիս. զԵւսմանի զԵւսման
 սեպիս, արժանեղիս և ճեպիս զԵւսման. ու թի կամար մէկ մէկի փոյ,
 արժանեղիս և Թաւրու Թաւրու ամենայնիս : Եւ մին երկայն օրահ, որ
 է Թաւրույ անդ, որ կէսն զԵւսման էր, և զԵւսման նոր կու զԵւսման, որ մի
 միսն Թաւրու կու. զԵւսման, որ իւր Կապիւն էր, և ամենայն երկրի փոյ
 մէկ ճ անուր անդ կայր. Թաւսին արար որ ժգ միսնի զաւր կայր.

Եւսմանի Եւսմանի Դ Կապիւն : Եւսմանի Եւսմանիս (ամենայնիս)
 կայր 5 Հաւուր զրով իրն. և Հաւուրներու մէջ կերպ կերպ ծու
 դիկ զԵւսմանի Կապիւն սեպիս. արժանեղիս ամենայն Կապիւն, Հաւուրներուս
 սոյ Կապիւն : Եւսմանիս Եւսմանիս Եւսմանիս Եւսմանիս, Հաւուրներուս
 զաւր կու. Կապիւն, և Հաւուրներու Եւսմանիս Կապիւն, մէկ մէկիս և ու
 մենայն սոյ կերպ ամենայնիս որ զաւր կու. Կապիւն Եւսմանիս Եւսմանիս
 Հաւուր մի սոյ կայր Եւսման և մեծ, որ Կապիւն Եւսմանիս Կապիւն
 է, և ամենայն երանայնիս իւր կերպ ամենայնիս որ Եւսմանիս Եւսմանիս
 Կապիւն Եւսմանիս Եւսմանիս կայր երկայն ծով մի, սոյ մէջն կայր 17
 հաւ. մեծ և փոքր՝ սեպիս Կապիւն, Եւսման և ամենայն Եւսմանիս. զաւր
 զԵւսմանիս սեպիս կու Եւսման միսն Դ Եւսմանիս կայն. Եւսմանիս
 կայն և զաւր կայն կայ ամենայնիս արարման. 36 Կապիւն ունի
 երկայնիս. ամեն Կապիւն մէջ 36 կերպ զԵւսմանիս ունի, որն երկայնիս,
 որն Կապիւն, որն մէրմիս. որն Կապիւն. ամեն սեպիս Կապիւն. Արարի
 ծովիս, Կապիւն, Եւսմանիս և Կապիւնիս, և Կապիւն Կապիւնիս Կապիւնիս
 ծուածք որ կան. կերպ կերպ Եւսմանիս, Կապիւնիս, Կապիւնիս, Կապիւնիս,
 Կապիւնիս, Կապիւնիս զԵւսման էր, Կապիւնիս Եւսմանիս զաւր կու Եւսմանիս
 զԵւսմանիս մեծու զԵւսմանիս ի մի է, որն որ Կապիւն զԵւսմանիս ի է. 3
 միսն մին Կապիւն է. 6 Կապիւն. մին միսն է. Կապիւն ք մի Կապիւն Կա
 պիւն զԵւսման է. Կապիւնիս Կապիւնիս Կապիւնիս է. Կապիւնիս Կապիւնիս
 Կապիւն է. որ 45 միսնիս Կապիւն Օւսմանիս 90000 ք. Կապիւն Կապիւնիս
 Կապիւնիս է. Կապիւն զԵւսմանիս զԵւսմանիս, որ ի Կապիւնիս է. Եւսմանիս

դասորի տերակն ի Թաւրոյ կոյ, որ սերտի դիմացն է. Թաւրոյ տակն տիրանաւորն է. 55 միլիան է. Թո՛ղ զմիջենն և դիմադրեն Լիւնոյ անտի՛ դիմացը՝ ի դուշմանան տեսար տեսնուն Թաւրոյ՝ ապա և ապա կերպ թաւաւեր Կոյր քննաբար հաւ մի, որ 800 զուտուշ էր. որն մի զուտուշ խարջ ունէր. Կոյր օրդակ(Քոյ, Քոյ) մի, որ ներքի չանէն հո խաց մի ջուր կու տանէր. Կիտաւորդ. (Կուտուշտուշ) շատ տեսար. Կոյր կով մի՛ որն 9 ոտք ունէր. և ուն տալիս յուտու էր. Տեսար տիրանակ ադուտ. մի, որ Թաւաւորի մտաւորսն էր, մարդոյ պէս կու խօսէր, և շան պէս կու հաչէր. Բաւոյ, թաւաւաւ դուշն, հոյտանոց կուտու. տրանիւտ սամար. ջրի շուն պիւթի կուտու. ջրի կով. հա տալիս ոտիք. տաւոց դուշն (Զոյաւն) և այլ կերպ կերպ կենդանէր, որ ո՛չ էսր տեսնայ՝ տեսար, ո՛չ լիզուտ. դաւանել կուգայ, և ո՛չ դրով խնայել. ո՛չ տակ կուգայ և ո՛չ դրով.

Դարձեալ պարտի որ հաւաքներն վեր էին, տակն 126 հաւուշ էր. այն նա հաւաքն որ նստիւր կու բանին վրան, շրջապատն շատ լիւարձակ է. տակն ջուրը ցարմի է, որ դիւրեք ցերեկ 60 ձի իւր լաւորով համաւայ ջուր կու քաշէն. այն ջրի նա հոխան կէս զուտուշ խարջ ունի.

Դարձեալ տեսար զԹաւաւորի հոյ ուտին Կոյն և կենն ի միտ սին կու նստին. Թաւաւորն յաջ դիւն, և կենն ի ձախ դիւն. տիրանաւորն նախ յաջ դիւն Թաւաւորի առջև և իւր կենն. ձախ դիւն հոյ նա յաջ որդին, և կու. հոյաւոր աջ ջրին. Իսկ Թաւաւորն՝ տիրանի վրին դիւն կու նստի. շոր կոյր տիրանին՝ որդաի մեծամեծք կան, մեղիք, վերել, մարդիկ, ճիւղաւ բանք, կոյրաւորոր, և այլ մեծամեծք. շարք դեղնանոց կու կանու նին, թի կանի՝ կու խաի ընդ նստու.

Եւ կերտիւնն որ կու բերեն, յաւաքն սկանի ջրի կերտիւր, միւ խաւած. յետոյ խաւած միւ. յետոյ մեծ Թաւորն. յետոյ փարք Թաւորն. յետոյ շերք լիւն յաւորայ (Կոյաւն) շերքի մի ջուր. յետոյ վերջն տանիր. և ամենայն կերպ ուտելեացն վինն ոտի լի քան զն՝ կու 60 թիւղիւ.

Իսկ Ս երաւիւս քաւաքն է մեծ և մալերաւ՝ որի տակ և շոր կոյնն է լեռան. և լիւնն է դաւա և բարձեւ. և ունի դիւղիկի շին տանք. և մեծամեծ տերաներ. որ Բաւաւոյ մալերիլ տակ լեռաւորն և ամենայն քրիստոնէից. և ի ցնծութիւն տաւաւորաւ ապիւն.

Եւ տեսար զՍիւսէս . . . մին հաւաք կարմիր մալ. մին

որ Դանիելին որ տղայ է եղեր խն, այս մերողքեալ Հաւուզին և շա-
տրիվաններուն ջրերուն տեղն ամեն այլ գինի է լցեր. Թէ հաւուզ-
ներն, և թէ զանգրներն, և թէ այն մեծ հաւուզն որ 17 կնիս (սա-
տի, հաշի) կայ մերան, զայն ոյլ լցեր է պինով. և թանակի արեւ
է բոխնդակ երկինն. ամենքեան եկած են մեծ և փոքր՝ արք և կն
տաք՝ ծերք և աղայք, 7 որ կերած և խնած են լիով՝ երկրին ամե-
նեղուն պատիւ է արեր. այնչափ խնած են, դեռ շատ գինին ՚ի տեղն
է մնացեր. տեւելը որչափ հիւսնալի և զարմնալի բան է.

Արիկն փեարկալի երեքու՝ որն մե ժամուն թագաւորի եղբայրն
և խր կինն տարան զիս ՚ի ստրոյն խրեանց, կամեցան զիս՝ պատկե-
րիս կերպն քաշելը. հա ևս զիս սէրոյնն, և զիս խաղկեացն, և
զամենայն շնորհուն և այլ ինչ որ կար՝ ցոյց ետաւ մեզ. որ ես
եկ, և իմ թիւք խնան հարապի Յովսէփն Յորժամ դարձար յետս,
և սկսաք խնարհել թաղաւորի եղբորն և կնիսն, և հօտք իմ թէք-
ճիւնսին. թէ հաւանեցաւ զմեր որպէսաւ թխն. մեք պատտիւնե-
ցաք՝ թէ Լատուած դքս եղբոր թագաւորութիւնն և դքս բարձրու-
թիւնն հաստատուն պահեցի առա և ՚ի հանդերձեալսն.

Իս. թէ մի քառ միոյն գոնք՝ քան զայն աւելի ձանձրութիւն
էր լուսայն և լիւծիւրդայն իւ առաւել մեր սեւած բանն մեայն
թիւ աչք՝ թէ չէ լեզուօր պատմել չիղար. աչք չտեսնողն չի հա-
ւատար.

Յրանալու երկին 19 արհեստիւրդս կայ. 600 քորեօնիւրդս
կայ. 50000 աւաղերեւ կայ. թագ զոյլ քահանայն որ ստանանգամ
100000 քահանայք կան աշխարհով.

Դարձեալ չորս հազար քարոյք կայ մեծ և փոքր, ամենը զեղեղիկ
շնորհածօր և պարօտը, շէն և սրոյժառ. Դարձեալ Գլխարդին երկ-
րի լոյնն 230 արած է.

Դարձեալ 3000 կամօղիկով եկեղեցի կայ, որ հանապաղ տա-
տարոյ կու մատուցի և մկրտութիւն կուլինի. Լսո մէկ թագաւորի
երկինն է. եօթն թագաւորայ՝ (Էստի Էստ) մննն այս է. քան զԱրա-
նիօն և քան զԱլեքէն փոքր այս է. տարս ուժով է և մարով. և
կափարար գինաւոր բարութ՝ և շատ ունի. դորա սարտարս չկայ եօթն
թագաւորաց մշնն զորոյ գլխաւորութիւնն Տէր Լատուած հա-
տատուն և անշարժ պահեցի մննչ և ՚ի կատարած աշխարհի, ամեն.

Երկու մշակիչի օգուտը գրեթէ առ հասարակ ամենայն մարդ գիտե՝ բայց այժմեան դարերումը Եւրոպեացիք կատարելագործում են, և շատ առաջացել են մինչև որ ապագաւ թարերա միաց հոյսով, կամ աբիշ կերպերով՝ մշակում են, որն որ մշակելը կարելի է և այնպէս տեղերից օգուտ են քաղում, և ինչպէս ամենայն արուեստի մէջ, աշխատում են, որ քիչ աշխատանքով՝ շատ օգուտ ստանան:

Բահասարով՝ ցարեն, զարէ, մրաշորեն (մրաշ Բաւարաց, սիմիարէ,) քրինձ, կանեփ և այլնց նման բաներ՝ մշակելը, թէ և աշխարհիս միայ շատ հոգեւտ որ, պիտանի, և հասարակ գործածելու բաներն են. բայց կան նաեւ այնպէս երկրագործութեան վերաբերեալ բաներ, որ քիչ աշխատանքով՝ մեծ օգուտներ կ'ընեն. ինչպէս են բէրբէն բուրբ և Բայրէշն ներկերը: Իրանց մէկն է Բէրբէ կամ այս Բէրբէ ասած ծառն սերմն, որ զանազան ներկերու մէջ՝ գործածելու համար շատ յարցի է: Եւ քանակէկող կամ երեսուն տարեան միջոցումը՝ օտքա մշակութի նը և զանաւ տրանսլութի նը շատ առաջացած է և որ ըստ օրէ առաջանալու վրայ է: Եւրասիան համապատասխան մէկ քանի նահանգներու մէջ՝ առեկ շատ առաջացած է այս ծառի մշակութի նը. դիւթ է այն տեղերու բոլոր բնակիչքը՝ այս ձեհովն մշակութե հետեւած են թէ և բարեխառն երկրներեան շատ տեղի բնակչու մը՝ գտնուած է այս ծառը կամ սերմը և զխոցսգները ժողովել են տալի, և Եւրոպիա են աւարտում. բայց այս ասե թէրբէ զինը շատ ցած է, որովհետեւ վարենի է, իսկ մշակումը Բէրբէ ասածը՝ այս առաւտած (նիւմար, տղամայ արան) է, և սորա սերմը թանկ գնով է ծախուած: Իրաւանդնուպոլոս մէջ միշտ փութը 16 կամ 17. արծաթ մանկէթ սնարանումս ծախուած է, որ բոլոր Եւրոպիա և Ռուսաստան է գնում: Ինչպէս այս տեղաց ասերումը՝ մարդկան է Իրաստան և դնում. բայց ասերում ձեհովն փութը՝ բաւ զին չորրորդ բաժնի մէկն է բաժնում:

Եւ ծառի մշակութի նը շատ հեշտ է. միայն տարին մէկ անգամ ներքեմները վարել կուզէ. և երկու կամ երեք անգամ էլ ջրով:

Եթէ փէրիանդը լա տեսակից լինի, հինդ տարեկանը կէս փութ ձեհով կուտայ. և քանի որ մեծանոց ոյնուպի էլ սերմը կաւերայնէ. մեծացածները մինչև երկու փութ սերմը ստուղ ծառեր շատ կ'ընեն:

Եւ յիշման լեզուով ուրախացանք, եւ արժան համարեցինք սոց աշխարհ
 ւէտ լուրը հրատարակել մեր օրաւերով, որ Թեֆիլիզ քաղաքումը ոչո
 դեղեցիկ երկրագործութեան օգուտը՝ յանաւրապէս առաջին ճանա
 չողը եղաւ։ Եւ յիշման լեզուով իշխողը՝ Գաւգիսիւսիւնը,
 որ հազարից աւելի իշխանաց արած ձեհքի ծառեր ստել է ձեռագր
 կարեցի։ Եւ Սափիւսիւնը։

Յիշման լեզուով արժանի է այդպիսի անձինք, որ մեր ազգի մէջ սոց
 ոչոս օգտաւէտ լինելու պատճառ կամ անկողին՝ իշխան, եւ գեղեցիկ
 երկրագործութեան զուտ կ'ընեն։ Եւ յիշման լեզուով իշխողը կան
 սի անձինք, որ շատ հոտարկ հոգիւր ունին՝ ոչոսիւս քաղաքի
 արած, եւ եւթէ մշակել եւս ստիւս եւս, ոչոսիւսի քանիւր լն յանում
 կամ՝ լնում, որ աւելի օգուտ չեն ստանում։ Ինչպէս Թեֆիլիզ
 ոչոսիւսը, որ հազարանոց եւ ծախք շատ, բայց փոխադէս՝ ոչոս
 բիւ կամ հիւ։

Եւ յիշման

Եւ յիշման լեզուով,
 Սափիւսիւնը քաղաքումը միտակ
 Եւ յիշման լեզուով՝ ինչ մօտէր քաղաքում,
 Սափիւսիւնը քաղաքում փողի տօնարակ։

Սափիւսիւնը քաղաքում, եւ յիշման,
 Սափիւսիւնը քաղաքում, եւ յիշման,
 Սափիւսիւնը քաղաքում, եւ յիշման,
 Եւ յիշման լեզուով ինչ մօտէր քաղաքում։

Եւ յիշման լեզուով սաղ արի,
 Եւ յիշման լեզուով հազար քաղաք,
 Եւ յիշման լեզուով անոցալ տալի,
 Եւ յիշման լեզուով մօտէր քաղաքում։

Եւ յիշման լեզուով, առաջադրուի եւս,
 Եւ յիշման լեզուով ծախք քաղաքում,
 Եւ յիշման լեզուով տալ քաղաքում ինչ մօտէր,
 Եւ յիշման լեզուով շատ կամ ինչ մօտէր։

"Դա եմ դժխտ ըստ անոցն,
 "Որ քեզ տամ եմ հոգան փողն,
 "Եւ միեւ իւր փող միտողն,
 "Պիտի մանկաւ տաւանց զբարի

"Խորագրոյ ոտն ու հայ արն,
 "Հայր ջրբու մը թաց արն,
 "Բանք ինքու մեր կայ արն,
 "Չբլի փող տաւ ըստն մշակ

"Որ չը կատարես խորքերս,
 "Թէ ինքի իմ ծնող հերս,
 "Բեղանից կու կրտսեմ սերս,
 "Կը զը ձեւ մին խոր հոգի տակ

Եւ տամ ինձանից հեռացուլը,
 "Ում կամենաս տան նորան տո՛ւլը,
 "Որ ծառայի նո քեզ ի գոր,
 "Բաշի բեռնից ինչպէս մշակ

"Դա Սէրաշն եմ, զիշեր և տիւ
 "Եւ տաւել հէլ փողին պատիւ,
 "Եւ տաւել տա քեզ միւնիւթիւ,
 "Պիտի ման քամ եւ քոջ ծակ

Զբարի արարողան Զբարի Հայոց Թաւառայի (Հարանաշունի)

Երբ Եւրո թաւառայը այս կերպիւ խոսուի Գործարարին հանդարտեցող, ամենեւեան կարծեցին որ Օարեհի մահը կ'մտապոկի և հաւատալի էր, որով հեռե Գործարար շատ ուրախացաւ անձն էր, իւր քաջութեամբ, իւր քով և ճարտարութեամբ համարեան թէ թաւառայութեան դիտարար հաւատարմն և փառահարմն էր Մանաւանդ որ մեծ հարստութիւն ունէր, անթիւ դանձուց տէր էր շատ գէղ և դաւառ ունէր և նորա պատիւն թաւառայի հաւատար էր և Եւրո ամենայն ժամանակ կամենում էր Գործարարին իւրեան բարե-

կամ՝ և օգնական ունենալ. Գուրգէն ինքն եւ խնամում էր իւր ար-
ժանաւորութիւնը. փանե որոյ Օտրեհի մահն շուտ մտաւորաւ երբոր
իւր դորձը աւարտեց՝ մեղադարձաւ. Բնի (Թաղաւորը հրամայեց
որ յաղթանակի փառքով քաղաք մտնի. Սեփ էր հանդէսը. բոլոր
Բնոյ բնակիչք ընդ ուսաջ գնացին. որոր, հոգեւորականք զգեա-
լուարկած, դրօշակները բայ, նուագողանները և փողերը հնչեցոյ
ներս մտաւ. Գուրգէն ինքն հազել էր բիհեղ և ծիրանի, սակի գո-
տի մէջքը. սակի ապարոնծումն՝ ձեւներուձը, մարգարտի գինոյ տրանջ
ներուձը. մարգարտի մանակ պարանդուձը. ակնակաւ շինող արտա-
խաւրակի ազարտի մեղք և հեծեղ էր սեւ աշխարհաց ձիւ մերոյ.
Թաղաւորը և Թաղահիւ ըրոր պարտաւորանայ բազմութեամբ դի-
մաց դուրս ելան, երբ որ Գուրգէն կամեցաւ խնամահիլ թաղաւորի
բզանքը (գէլը) համբաւել. Բշտ չ'թողաւ, զրկեց և համարեց.
առաւ հետք ներս տարաւ, մեծ դահլի (գոյ) միջ առեան կորգեց,
և բոլոր նախարարներու տուցին նստեցուց սակի բարձի մերոյ. և
այնպէս սկսաւ հարցանել. Գուրգէն պատմեց թէ ինչպէս ջարա-
կիւնանին հնարանդեղաւ խաղաղութեամբ, և թէ ինչպէս այլ
աղտամբներուն պատճեց. Բայց Օտրեհի ոնունը չ'մեղեց. Երբ որ
Գուրգէնը աւարտեց իւր բոլոր խօսակցութիւնը, և կամեաւմիջ մեղ
կենալ՝ որ երթայ. Թաղաւորը նշմար արաւ. դուրս բայնըցաւ
փարապարի տակէն դուրս եկաւ մեկ կին սեւ հագած. որ արտաւորք
ալքերունը լցուած, եկաւ Գուրգէնի առջև կանգնեցաւ. Գուրգէ-
նի երեսն զոյն փոխաւ, այն սեւաւորած կինը էր Գահարմարը.
Թաղաւորը ասաց Գուրգէնին. դու ի՞նչ պատճառաւ աջանեցիր
Օտրեհին Գուրգէնը պատասխան չ'տուցեց. Զորքուց թաղաւորը,
ինչ պատճառաւ մորգարտը գոյացար. Գուրգէնը մնաց լուս.
Թաղաւորը ասաց. որովհետեւ դու այրի ես, և առ այրի, եւ պետի
այրի՝ ձեզ պոսկեմ. (Գահարմարի երեսի զոյն փոխեցաւ, ինքն
պետի դեպքը դորդէր, այնքան ատելի էր նորա՝ Օտրեհի արիւնը
մտաւոր) բայց կամենում եմ, որ դու այս բոլորէն ըստ ինքնուր
ձգնութեան և գիւղորից ժառանգ կորդեա այս ըստ նշանուն. Գուր-
գէն վաղուց էր սիրահարած Գահարմարի զեղեցիկութեան. երբոր
լեց թաղաւորի կամբը, իսկպն ուղեց թաղի և դրի, և զրեց.
տնա՝ ուսը՝ Թաղաւորի համանաւ. ինչպէս որ տնաւաւելում տնաւում
Գահարմարը, և ի՞նչ բոլոր հարստանան՝ զնչի և հայի տեղ և բառով
է՞ ինչպէս զնա Բշտ գիւղը որ դրեց. տուեց Գահարմարին խաղի
Զարապարի յետեւն դուրս եկաւ մեկ քահանայ զեւտաւորած. որ

ճոյն աստեղի մէջ եկաւ, կամենում էր Ղաւրդէնին և Ղոհարփարդին պատկել, Ղոհարփարդը չէր կամենում թոյն երբոր թաղաւորի աչքերն տեսաւ, ձեռքը ձգեց, և թահանայն պատկեց: Օհնի օրտակին երբոր Ղաւրդէնը ուրախութեամբ ստատում էր, որ թաղաւորը իւր նոր ամուսնութիւնը շնորհաւորէ, թաղաւորը եկաւ, բռնեց Ղոհարփարդի ձեռքէն, և ասաց. Ղաւրդէնի օրինոր կին, դաւ ժառանգ ես պատշեռեմ նորա բոլոր փարթումս թեանն, թոյն այսուհետեւ տե՛ս իմ իրաւունքը. այս որ ասաց, թանկարժ փարթողի թեանէն դուրս եկաւ մէկ դահլճ, մօտեցաւ Ղաւրդէնին, և տեղն ի տեղը դաւար կտրեց: Սարսափեցան ամենայն անհոյսդները: Ամենք սկսան դուրս թաղաւորի սրբար դատաստանը, ամենք ախտատում էին որ Ղոհարփարդը այս կրկին անգամ մայք սցրել Մի միտն Ղոհարփարդը սրտի մասը շնորհակալ էր թաղաւորէն, որ այն սաւելի մորդաւ կին չ'թողաւ լինել: Եւ զի Ղոհարփարդը կամենայր պատկելի, Ըրաւ թողաւորի դրանք՝ Հացը խիտանելէն կ'գանձէին նորա համար եղան վաճենք, թոյն նա կամեցաւ միշտ այրի նստիլ, թաղաւորի հաճանաւ օրութեան ներքայ, և թաղաւորի տան մէջ կրթել իւր մէկ հատիկ դուստրը՝ թաղաւորի դասեր Ըսողիկէ հետ:

Ղաւրդէնի որդին Աւաղայ, որ իրաւունք երկրաւոր մասնել էր, երբոր լոյն իւր հօր մահը, ժողովայն քանի հազար սրիկայ մագրիկ, և յարձակեցաւ Մի. թոյն Ըրաւ թողաւորի միւս եղբոր որդին՝ Ըրաւ դնայ նորա վեհն, օրատեղաւորն ցան, Աւաղայ յալթուեցաւ, և փախաւ: Ըրաւ թաղաւորը հրամայեց, որ Աւաղային երբ էլ որ բռնեն, դուրս կտրեն: Աւաղայ անաւոր փոխեց, դրեց Լեռն, և մնաց Արատանդեաւորին: Յաւայ կոյսեր մօտ: Արցսրը շատ սիրով ընկաւ: Լեռնին, չէր ճանաչում թէ ո՞վ է: Սէկ բանի պատեղաւորաւ մէջ մեծ մեծ քաղութիւններ արաւ Լեռն. վանն օրոյ Արցսրը կարդեց նորա: Օրատեղաւոր Արցսր որդին և ժառանգը՝ որ անաւոր լիտատաւ էր, անանելով Լեռնի քաղութիւնը, խելօրութիւնը, և ճարտարութիւնը, շատ բարեկամ դասաւ Լեռնին, և այնքան հարողաւ բարեկամութիւն սէնէին, որ մէկ սենեակի մէջ էին նստում փրկեմուն: Երցաւ մէջ այլ ևս ծածուկ միմեանսդէն խորհուրդ չ'կայր:

Ընց կտրաւ սաւար տարի: Ըրաւ սաւար տղաւան միջոյր Հոյստանն և Յաւայտանն մեծ փոփոխութիւններ եղան: Յաւայի Ոտիկանը որ տեսաւ թէ զարկոյ ապատախութիւնով չ'կաղաղացաւ Ըրաւ թաղաւորին փնայ տալ, կամեցաւ Ղաւրդէնին իւր կողմն ձգել, և

ապրտաւորեցնել Վշտակն Բայց երբ որ իմացաւ թէ Գուրգէնը
 ապրանքի ցտ., ուրախացաւ, որովհետեւ Գուրգէնի քաջութիւնէն ժախե-
 նուակը. միայր զրկեց սնուհետեւ, որ ինքը երթնայ Վշտակ վրէն պա-
 տերապի: Ընտա լսեց Ստաիկանի պատրաստութիւնը, ինքն եւս պատ-
 լաստակցաւ, շատ կռիւներ եղան մէջերը. Բայց անհապա տեղ Հայոց
 աղբը յաղթուեց, որովհետեւ Վշտա Հայոց զօրութիւնը իւր քաջու-
 թեամբ եւ անթուան պատշաճութեամբ Ստաիկանի ամենայն օրոգայթնե-
 րը փշաղնաւ էր ե քանդում: Տասը տարի տեւեց այս պատերազմը:
 Վշտ միջոյ Վշտա Օ օրութիւնը հիւսնայացաւ ե փախճանեցաւ: Հայոց
 աղբի համար սուգ եւ արօնութիւն թողաւ: Վշտակն յետ քաջո-
 պութիւնը փոխվեցաւ: Վշտը միայնակ չէր կարողանաւ թէնամեայ
 դէմ կանգնել: փառն օրոց ստիպվեցաւ (Եւնայ Արցախի օգնութիւն
 ինդրել: Եւնայ Արցախը շատ զօրով դրեց ի Եւնին, որ քոյ Վշտ
 ախի կողմնէ թէնամեայ յետ պատերազմի: Եւն սկիզբն չէր կամե-
 նում յանձն առնալ այդ պաշտօնը: չէր էլ համարձակուել յայտ-
 նել կողմը իւր տարակուսութիւնը: Բայց մերժարէն մնամեց, որ
 միջոցը անցել է տասը տարի: ինքն կերպովանոց մեծապէս փո-
 խաղկվել է, փառն օրոց է. դժուար ճանաչելու է դառել: Եւր հայրե-
 նեայ տեսութեան կարծաւթիւնն էս միւս կողմն աւարկեց, որ
 յանձն առնու. ե մանաւանդ Արցախ որչին Վշտասարը տարջուակը
 երկի թէ մէկ ծածուկ խորհարդ կոյր մէջը: Եւնը յանձն ա-
 ռաւ. ե շատ զօրով ճանապարհ-ընկաւ: Վշտ երբ որ լսեց Եւ-
 նայ Օ օրութեան: Եւնի գալը, օրախութեամբ ընդան աջ դնաց,
 ե մեծ հանդիսով նկոս բերել: ինչ պիտի տուր: Վշտ, երբ որ ին-
 նայր թէ այն Եւնը, պիմն յայտ ունէր Հայաստան աշխարհի փր-
 կութեան, իւր գլխադրստ Բեալ այն է: Վշտ թողաւ իւր տարա-
 ի Եւնին առաջ իւր տարրանքն (Եւնայի փառն): Երբ որ հանդիսա-
 յաւց, ապա տարաւ թաղաւ: Եւն սնեմակը (Եւնի փառն) այնանդ
 ուսածին անդամն տեսաւ: Եւն Վշտ թողաւ փրկութեամբ Վշտին
 կին, ե մարի մէջ դրեց, որ եթէ պատերազմը քաջութեամբ
 փերճացնէ, ե օրախութեամբ միտաւանայ: Կրտսեմիտաւորին, Արց-
 անորդայ Վշտասարի մտ գովել, ե եթէ կարողանոց պիտան հետեւի
 որ Վշտասարը առնու Վշտիկի դիւղին իւր կնութեան: Վշտ թա-
 դաւորը հրամայեց Եւնին: որ (Եւնայ զօրքը ճանապարհէ դէպ
 ի սահմանադրուի, ե ինքը կամենում էր Եւնին հետ միասին
 երկը օրէն յետ երթնայ բանակը:

(Եւնայի փառն Եւնին)

Հայրենիքի մասին

Օրոշ քաղաքներ, երկրի օտարաւոր, և մարդկան և անասնոց և
նոց և զարման զոնեղաւ հեշտաւոր, մարդկան ապր աղջկցն զե
պն հոյժի, որ յետոյ ասկեցաւ Սեփակէս Լեփոս և Տեփեհ գե
տերը, որ Լատուածաշունչ զբքի պատմութեան դորութեամբ՝ դաւա
տի մէջէն դուրս եկած չոքս գետերու՝ երկուսն են, իւրեանց սկիզբ
Պիւնիւ ասած տեղէն տաներով, բաժանալու մէջ զմէկէ, և միմեանց
մէն հեռու մանդալով պատմում են շատ երկիրներ, մերձադէս Պոյ
սիսին Օրոշ ոստայեալ ձովի մօտ միաւորվում են միւս անգամ, և այն
պէս մեծ գետ դառած մանուսնն այն ցոյց Լ. րո երկու գետերու
միջոցը եղած երկիրները՝ ասկումնն Սեփակէս Լեփոսը ընտրան ցած
էր՝ քան այն երկիրը, ուր որ մարդիկ՝ յետ ջրհեղեղին բազմացան
Չոքս կոչվի բարձր սարերից եկած աղբիւրները, և ձիւներու հա
լուած ջրերը՝ փօակ դառնալով, միշտ ընդարձակ տեղեր ջրումէն
և մերձադէս բնկում էին կամ Տեփեհ գետը, կամ Լեփոս Սաթ
դիկ այս երկրի մէջ բնակիւցանն՝ Սեփակէս ասած տեղումն Ուլ լի
միայն նոցա տաւար ուխտորը, այլ և իրանը մարդիկ շատացան, բարձր
ցան, երկիրն ծննդաբար և անդարար լինելով՝ մարդկային կեանքը հան
դիւտ և երկար լինելով, սակաւ ժամանակի մէջ՝ այն լայնածաւալ
գոտիները, որ սաղան էր ասկում, բացիւցան. Հարկաւոր եղաւ որ այ
տեղերիցն ևս դուրս դան, և այլ հեռաւոր տեղեր երթան Լատու
անգամ, երբոր ասպանէն դուրս եկած մարդիկը, սարիցը ցած եկած
և այն սարի չոքս կողմը բնակիւցան, միշտ սարը իւրեանց համոզ
կէտ էին շինած, և միշտ աչքերը դէպ 'ի սարն էր, և իմանում էին
իւրեանց տաճին բնակութեան երկրիցն ուրան են հեռացած. Լ. րո սա
և քար տեղերից որ դուրս եկան, Սեփակէս որ հասան, տեսան՝ որ
լայն լայն դաշուեր են, սարեր չկան. Ընտան իւրեանց համար մէկ և
բեկն բարձրաւանդակ տեղ, որ իրանց համար նշան դնեն Լ. րո առա
ջին բնակութեանցը դուրս եկողները զիտարարար կոթմանտուն
երկու. տանուտէր էին. ասէն մէկ տանտիրոջ հետ անհամար մարդի
կային միաւորվում. բոլոր այն մեծ տանտիրոջ հազարէն էին Լ. րո
տանտուտէրներուն տունը. Լատուէս էր ասկում. որ կ'ընտանիւն աղբ
մեծ, ժողովիւնան զլուի, կամ տաճարի, կամ մեծաւոր և այլն. Լ. րո
նահապետներէն մէկն էլ էր Հայկ որ Յաբելի տղայն էր, Սեփակ

Պատգամաբար որդին Հոգիք թէպէտ շատ եղբայր էլ ունէր, բայց նորա ամենեւեռն չ'կամեցան Սեփականաց կողմէն երթալ. լաւ հա՛մարեցան կամ այն տեղ մնալ, կամ այլ կողմեր ջրակէ: Ինչպէս Քարթլոսը քնաց խը ընտանեօք դէպ'ի Հիւսիս, և Երասխ (Գէհն) դեռն անցաւ, Սուր դեռն մօտերումը նստաւ, բնակութիւն շինեց, երկիրը իւր անուամբ Քարթլոսի երկիր անուանեց, որ մինչև այժմ' ևս Քարթլի է ասում: Առկա եղբայր՝ որ Քարթլոսի հետ էր, բնակվեցաւ. այն երկրամբ, որն որ յետոյ նորա անուամբ անվեցաւ Առկա անուանուեց. և բնակվեցա՛ր՝ ամօրեցան Առկա անուանալ: Ինչպէ՛ր որ իւր եղբայրը հետ էր, տեսաւ որ նորա իրանց համար տեղ գտան բնակվեցաւ, նա էլ զնաց այն սարերը, այն որ նորա անուամբ անվեցան Ինչպէ՛ր սարեր, և այն սարերու բնակվեցա՛ր՝ ամօրեցան Ինչպէ՛ր: (Զերեզ) Ինչո՛ւ եղբայրը քնաց գտաւ իրոյ համար ուրիշ սարեր, և այն տեղ բնակվեցաւ. այն տեղ նորա ազգը ընտանացաւ, և վերջը անվեցաւ Ինչպէ՛ր կամ Գէհն աղէ, Ինչպէ՛ր կամ Ինչպէ՛ր Բարանուղ՝ որ էր եղբայր Հոգիայ, իւր տեղէն չ'ընտրեցաւ. այլ մնաց առաջին տեղումը. նա լաւ ազգը բարեկեցաւ. և անվեցաւ Երանաշէն աղէ: Հոգիք զնաց միւս եօթանասուն և մէկ Պատգամաբար հետ, և Սեփականաց ասած երկրումը բնակվեցաւ: Եւն տեղ ամուսնացաւ. աւանդութեամբ կամ վր' թէ նորա կնոջ անունը էր Լուսինա: Սոցա ամուսնութեան պատգամ Սեփականաց մէջ՝ էր Լուսինա, Բանասար և Լուսին, Հոգիայ երեք առաջին որդիքը:

Եւն որ Սեփականաց երկրումը մարդիկ այնքան բարեկեցան, որ այլ ևս տեղ չ'գտան բնակվելու, կամ խրեանց ասաւոր և ոգնաքը տրամեցնելու, հարկաւոր համարեցին Սեփականաց ասած երկիրը թողալ, և որ տեղեր ջրակէ, բայց սրտհեռն չ'կայր սյնակի նշանաւոր տեղ, որ իրանց համար նշան կամ յիշատակ մնաց, խորհարդ որին՝ Ինչպէ՛ր դեռն անումը՝ Սեփականաց երկրումը, Քաղանէ դաշտումը՝ շինել մէկ աշտարակ (Բուրձ) և աշտարակի մօտ՝ քաղաքը: Եւն խորհարդի գլուխը մէկ երեւելի երեստաւոր էր՝ անունը Ինչպէ՛ր, կամ Ինչպէ՛ր Բանայ աղէն, Բանանի թառն, Բանայ որդին. շատ քաջ, ճարտար և իսկ յոր մարդ:

Սոցա միտքը այն չէր՝ որ սարը սարի մոէն զնէր, և երթար երկնքին Բանուածն ցած դէն, ինչպէս Տեղանայ որդիքը՝ Երանաշէն դէմ: Միտքը այն չէր, որ այն աշտարակին ապաւնելով՝ միւսանդով ջրհեղեղով չ'սրածովին Բանուածն, երբ որ Բանուայ բարեկեցնէ, միտքը այն չէր, որ այն աշտարակը իրոյ համար յատակ տեղ շինէ:

որ հետո բով կարողանայ այսոց մասը բաժանալ, միտքը յատուկ այս էր, որ այն աշտարակը հեռուից եւ տեսնուի, որ մարդիկ որչափ և հեռանան, մեկգլխու չ'կորցնեն, մեկգլխից չ'տարանան Վա աշտարակը կամեցաւ զամսրային հարաւ շինել, որպէս յետոյ ծագայինները շինուելոյն ծոգերու վրայ շահնարեղ 'Երբովիտ' պատեր որ մարդիկ միշտ խաղաղութեան մէջ չեն կարող ապրիլ, զիտէր' որ մարդիկ կ'սկսին մեկգլխու կոտորիլ, այն եւս դիտէր, որ զեռ եւ մարդ մարդութեան թիւն չորսմ' պիտի պաշտենքը սնեն. հետոք համար այս աշտարակը շինեց, որ եթէ մարդիկ կամ մարդոցմէ, կամ պաշտենքէ ելկիւղ ունենան, այն աշտարակին դիմեն, և 'տարոյ պատապարհին և ապամիջին Վա աշտարակի շինելու խորհուրդը յայտնեց ամենայն նահապետաց, և նորա բարանելին Արոսեան քաղ չ'կոր, հողից յարդից և տուծից արուս շինեցին, հիմքը դրին և սկսան շինել:

Վա խորհուրդ անողներու, և շինողներու մէկն էլ Հայն էր Սին չե այն ժամանակ մարդիկ մէկ լեզուով էին խոսում: 'Երբովիտ' որ բարի խորհուրդ սկսել էր աշտարակի շինելը, երբ որ տեսաւ այն բան մարդոց' իր խօսքին հրամանին հնարանովքը, միտքը ծռեց, սրտը մէջ մտաւ. փառա, որպատուց ցանկութեամբ կամեցաւ այն իւր ընկերներուն ծոռացիցնէլ: 'Երբովիտ' խոստովանութեան համոյ լեզու սորա փառախոսութեամբ. չկամեցաւ Վա տուծ' որ մարդիկ իրանց ձեռով շինեն իրանց բանաք, և իրանց կոտորները. լեզուները խառնակեց, որ մարդիկ զրուին, և այն աշտարակի շինութեամբ մնաց 'Երբով' մարդիկ զրուեցան, և իր լեզուի խառնակմամբ լեզուները ամենայն տեղ տարած շրուէցին խառնակեցան այն ժողովրդոց հետն էլ, որոնց լեզուները խառնակմամբ չէին, և իրանց այն աղլի մէջ խառնակելով լեզուները փոխկրկնեցին:

Վա առաջին անգամ խոսեցողութեամբ որ 'Երբովիտ' ունեցաւ, նորա սիրտը քաջացուց. սկսաւ իւր խորհուրդը ուրիշ ձանադարհով ուսած աննէլ: Տեսաւ որ աշտարակը չ'շինուեցաւ, տեսաւ որ մարդիկ զրուեցան. կամեցաւ այն զրուած մարդոց նոր 'ի նորոց ժողովից, և իւր ձեռքի տակը որոհել: Եւ այնպէս, որ մարդիկ իրանց զրուած տեղումը չեն կարող հանդարտ մնալ. պաշտենքի մարդոց չեն թաղել մեկգլխիկ շատ հեռանալ. խմեցաւ որ մարդիկ այն բախտաւորած գտնաւորից որ հեռանան, պիտի մտականան. դառնաւ ընտելմամբ արեւուն և մեղմներուն. սորանց' որ մարդիկ սկսին փառ քաշել դարձնենքից: Երբ որ մէկի դուռը տարաւ գոցը, մէկին կամ տարաւ արջը. երբ որ մէկի երկխէն տարաւ աւիւծը, մէկին սղ ջիկը կոտորեց բոյնեմ:

(հաւատարմ) երբ որ ամեն կողմանէ սկսած մարդիկ դանդաղ անել զա-
գումներէն: Արքայութիւն յարմար ժամանակ համարելով՝ սկսաւ յար-
գորկէ իւր բարեկամներուն, որ երթան մարդկան օգնութիւն անեն,
գաղաններուն սպաննեն, կտորեն, մարդոց ազատեն: Այս մարդասիրտ
թիւնը, մարդոց օգնութիւն երթալով՝ Աստուծոյ հաճոյ ծառայութիւն
դառաւ որպէս զազանայ Աստուծոյ առջեւ: Այս ժամանակ Հայ-
կը, և իւր երկը որդիքը՝ Արմենակ, Աննաւազ, Խոսէ, և Արմենակի
որդին՝ Սարգիս, և այլ շատ որդիք և թոռները: Հայկը, Արքայութիւն
թիւն հետ միասին գաղաններուն ղեկ՝ կռիւ էին անում: Այս կռիւն
համար հարկաւոր եղաւ գէները (Խարաւիք) հարաւ: Բարով իւր
փեւ. փայտէ դաւապանով, զորով, զազանիս սպանել՝ առաջին գէները
եղան: Բայց երբ քարը կամեցան հեռու դնել, միայն ձեռնայ ուժը
բուռնանէ չէր, հետեւեցին պարստիկէն, (շուշուտը, շուշուտը, շուշուտը)
երբ կամեցան փայտէ դաւապանը հեռու հանցնել, երկուսն զուգորդե-
նեք շինեցին՝ ծագրը սրեցին՝ որ հեռուէն կարենան ծակել, օդն ան-
շուշ դուրս եկաւ: Այսին, աւել, քիչ-քիչ (շուշ, քիչ, քիչ) երբ որ աւելի հեռու աչքեցին սցն սուր ծագրով փայտերը թռչնել,
հարեցին իւր, աւել, (աւել, աւել, օրհնաւ) Այս գէները բունե-
ցնելը սորովեցան փարձ վեցան, և շատ ահաբեք փոխելին զազաններուն,
այնպէս՝ որ զազանները թողնէ իրանց բնակարանը, հեռացան այնպի-
սի խորը տեղեր, մերկներուն մէջ, և սարերուն ծակերուն մէջ, որ մար-
դոց ոտքը դժուար է հանելը: Աստուծոյ զազաններուն մարթին չէին
կամենալ փչալնել: Բարովի՝ որ մերկ տկար էին, այն մարթիները
կարող էին իրանց մերկութեան ծածկոյ շինել: Սարսն էլ, ցուրան
էլ, աւելին էլ հարկաւորում էին նոյն ծածկոյ անենալ: զազանայ
մարթիներն լու ծածկոյ է դաւապան, և անեցողը շունեցողին տալով,
կամ չանեցողը անեցողին փոխ աչքելով, կարող էր, ժամանակաւ
դաւանալ առաւտարի նիւթ: Այսպէս Արքայութիւն հեռու էր մտիկ
անում, և բունը աջողակ էր դնում: Հարաւանիւնէն լիկ:

ԲՈՒՆԱՆԻ ԲԱՆԻՆԻ:
(Հարաւանիւնէն)

Այն ժամանակ Բարսէբ որպէս ծանր ան քաշեց, և ստաց. "Այ,
Երանը թէ մէկը բերեք քննի մէկ դաւաթ քուր՝ որ այնպէս առա-
ւորութեամբ իմ պարտիւրումս (հաւատարմ) մարմարինէ և պորփրէն

շարունակեցէ բռնումք. Բարաւս լինի վկայ, որ բոլոր հարստութիւնս իրան կ'ապրի, և մասնեիս (սարսափ, մալաղ) անհոյսն մեծադին խնդրեցրը՝ մէկ պատիկ սղելով հետ չէի փոխել, որ այս վարկինս եթէ չիկէր՝ մեր պապակը կ'աղերս:

Բայց հոգեմեծում էր Բարաւս. Իսկ որը՝ որ տօթագին էր՝ քանի դնուէր՝ աւելի սատարանումէր, և նոցա ծարաւն էլ աւելանումէր, մինչև այնքան որ՝ զօրութիւնից զրկած՝ ընդան դեանին վրայ և սնուցէս մնային:

Գարնաւ Բարաւս Մանգոսին և ասոյց. "Իմ հաւատարիմ՝ ծառայ և ուղեկից, ես քեզ նորա համար բերել որ դու պատիկ մեռնիս, բաւական չէր, որ տունը անտանելի էի ամենուն իմ անհամարաւ և նեղօրդոս բնութեամբս, նաեւ պատեկ քու կորստեանդ պատճառ եւ պոյ, բայց և սնեպէս՝ դու ինչպէս հեղ դուրս՝ ամէն բան համբերութեամբ անուամ ես և ոչ մէկ դանդաւ քեքնկող դուրս է դալի չես տրտնորում քու կորստեանդ վրայ, որ փոխարէն հաւատարմութիւնդ քեզ պատիւիս ստակալի միջակի մէջ չդէր: Այլ Մաղբոս Մաղբոս, ինչպէս փոքրահասոց կորող եմ լինել քեզ: Բայց աստուած էր Բարաւս:

Բայց Մաղբոս պոպէս, պատասխան տուաւ. "Սի թէ օրէնք է ինձի տիրոջս ետեւէն չի երթայ, նո՛ւ և մահուան առաջ մինչև յոյսոր քու հայր չէ՞ր որ աւարւմ էի, քու գլխիկ չէ՞ր որ խնամ էի եթէ բարին վարկել խնայայ, իրաւունք է որ չարին չի համբերում: Թա՛յ Բարաւս՝ այս տարաբարութիւնիցն միայն քեզ պահէ, և իմ հոգիս աւանդ քու հոգւոյդ տեղ: Եթէ ես մեռնեմ՝ ինչ մաս բայց քու վրայ կ'որոն կ'ենդ և վաւանեցդ:

Բարաւս որով ստանալի վրայ քնկաւ երես վրայ, և լայտի տաւմէր. "Տէր, Տէր, Մանգոս երկնի և երկրի ինչ միայն պանի: Ես պաժանի լիմ՝ քու խորհոյց՝ որ ինչ միայն ցայ տաւար, մեղայ քեզ Ծնունդ, հոգիս հաւ ինչ շուտով և կործանէ, ես իմ գործքերս արժանայց դարաւ Լ. իւրեք կարողանում խօսիլ թշուառական, և միայն արկնորում յայնք ինում: Պիտի շարունակել:

ՏԻՒՄ

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ:

Тифлисъ. Октября 21 го. 1880 года.

Цензоръ Св. Синодъ І. Орбели.

Հրատարակել Էջմիածնի Իրաւիկ Տ. Գալի. Պատրիարքան.

Ի Տպարանի Տեղաւ Գալիկէի Պատրիարքան: